

Könyvtárak akcióban a fenntartható fejlődésért*

Glòria PÉREZ-SALMERÓN

*A szerző az IFLA korábbi elnöke,
a FESABID (Federación Española de Sociedades de Archivística,
Biblioteconomía, Documentación y Museística) és
a Stichting IFLA Global Libraries elnöke,
a Spanyol Nemzeti Könyvtár korábbi igazgatója.*

Bevezető

Írásom azon a nyitó előadáson alapul, amelyet 2021 júliusában tartottam a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 52. vándorgyűlésén. Nagy örömmel csatlakoztam a magyar kollégákhoz a konferencia alkalmából, köszönöm Barátné Hajdu Ágnes elnöknek a meghívást. Megtiszteltetés és lehetőség volt ez számomra.

A könyvtári terület legfontosabb problémája a Covid19-járvány okozta első zárlat idején

Az Európában 2020-ban kezdődött szörnyű világjárvány megmutatta, hogy milyen elszigeteltek lehetünk akár a saját otthonunkban is, ha nincs internet-hozzáféréstünk – azonban ez csak a problémák töredéke.

Az információszolgáltatási igények nagy vonalakban (ahogy spanyolul mondjuk: *grosso modo*) két szintre bonthatóak:

- A társadalom egészségének szüksége van magára a számítógép-hálózatra és az információkhoz való hozzáférésre egyaránt a mindennapi életben felmerülő teendők, feladatok megoldásához. Itt főként azokra gondolunk, akik a közkönyvtárak szolgáltatásait veszik igénybe.
- A könyvtári és információszolgáltatások szempontjából fontos másik csoport azokból áll, akiknek a munkájukhoz van szükségük hálózati kapcsolatra és információkra: ezek – többek között – a kutatók, az információközvetítő szakemberek, az adatmedzserek, a szoftvermérnökök, az infrastruktúrát támogató szakemberek, oktatók, adatkurátorok,

* Angolról magyarra fordította Hegyközi Ilona, szerkesztette Barátné Hajdu Ágnes.

adatasszisztensek, kutató könyvtárosok és a politikai szereplők.

Úgy vélem, mindkét csoport elvárja, hogy könyvtáraink sürgősen foglalkozzanak a digitális készségek ügyével.

A fentiekkel kapcsolatban a következő kérdések merülnek fel:

- Elég képzett-e általában a népesség/lakosság ahhoz, hogy áttérjen a digitális információk használatára annak érdekében, hogy emelje élet színvonalát?
- Hozzá tudnak-e jutni a szakértők és a szakemberek a kutatási feladataik, tudásteremtő tevékenységük ellátáshoz, szakmai pályájuk építéséhez szükséges információforrások legjavához?

A spanyolországi helyzet 2020-ban

Spanyolországban a 2020 márciusától júniusig terjedő időszakban a kormányzat utasítására, a Covid19-járvány elleni küzdelem jegyében a könyvtárak, könyvesboltok, oktatási intézmények több mint 90 napra bezártak, elmaradtak a kulturális rendezvények. Ennek következtében azok az információk, amelyek ezeknek az intézményeknek a személyes használata által voltak korábban hozzáférhetőek, elérhetetlenné váltak. Ez a riasztó helyzet tovább mélyítette a kialakult egészségügyi és gazdasági válságot.

A pandémia megjelenését követő lezárás híre után Spanyolországban a könyvtárosok közössége azonnal elkezdett azzal foglalkozni, hogy milyen koncepció alapján oldjuk meg a felmerült problémákat (internetes szolgáltatások bővítése, illetve internetelés hiánya), hiszen a könyvtárakkal csak az interneten keresztül lehetett kapcsolatba lépni.

Ebben az időszakban – bár sok tapasztalatot szereztünk a bevezetett új szolgáltatásokkal kapcsolatban (ezeket a könyvtárosok részben otthonról nyújtották a használóknak a könyvtári honlapokon és a közösségi hálón keresztül) – a statisztikák megmutatták, milyen nehéz a megszokott könyvtári szolgáltatásokat biztosítani mindenki számára.

A felsőoktatási könyvtárak e-könyvtárai által nyújtottak hozzáférést, és a spanyol elektronikus könyvplatform, az *E-BIBLIO*¹ is rendelkezésre állt. Nagy segítség volt, hogy ezt a szolgáltatást közkönyvtári olvasójeggyel is el lehetett érni – a kölcsönzést is beleértve –, tehát a közkönyvtárak használóinak igényeit is kielégítette. A közkönyvtári hálózatok szerencsére hamar felismerték, hogy a pandémia idején mindig eddignél fontosabbá váltak a könyvtári

szolgáltatások, ezért lehetővé tették, hogy a lakosok egyszerűen, személyi igazolvánnyal regisztrálhassanak, és használhassák a könyvtárakat az interneten keresztül. Ez az akció azonban nem oldotta meg teljesen a problémát, mert Spanyolországban, mint a világ nagy részén, az internetkapcsolat nem olyan közszolgáltatás, mint az áram, a gáz vagy a víz. A spanyol háztartások 18%-a nem rendelkezik semmiféle internet-hozzáféréssel, még okostelefonnal sem, és közismert, hogy azok a háztartások, amelyekben nincs internetkapcsolat, el vannak szakitva a digitális világtól. Ez fontos, a könyvtári érdekérvényesítés folyamán napirenden tartandó feladatot jelöl ki számunkra, felvetve egy lényeges kérdést, amelyet fel kell tennünk magunknak:

- Hogyan segíthetik a könyvtárak – kilépve falaik közül – a polgárokat a hálózati összeköttetés szolgáltatóiként? Másként megfogalmazva: hogyan tud a könyvtár hozzáférést nyújtani az információhoz mindenki számára, miközben fizikailag zárva van?

A barcelonai könyvtári hálózat (Barcelona's Libraries Network)² tavaly [2020-ban] azt vizsgálta, hogyan tudja a hozzáférést biztosítani okoseszközök kölcsönzésével. E szolgáltatás sikerességéhez azonban több feltétel teljesülése szükséges: a könyvtárak naponta több órában nyitva legyenek; működtessék kölcsönzési szolgáltatásaikat; és több kerületben megoldják a (fizikai) hozzáférést a lakosság számára. Az ötlet kiváló, de nehéz a kitűzött célt teljességgel elérni.

A felmerülő problémák. Megoldások keresése

Európában – globális megoldást keresve – 2020 júliusában az Európai Tanács rendkívüli ülést tartott arról, hogyan lehet megküzdenni a Covid19-járvány által okozott történelmi válság kihívásaival. A javasolt intézkedések között, a helyreállítás egyik kulcsfeladatásként kiemelkedő szerepet kapott Európa digitális átalakulása. A jóváhagyott finanszírozás fő sorai közül legalább kettő köthető a digitális átalakulás céljához:

- az egyik az *egységes piaccal, az innovációval és a digitális gazdasággal,*
- a másik az *összefogással (kohézióval), a rugalmas alkalmazkodással és az értékekkel* kapcsolatban.

Az európai irányelvekre támaszkodva 2020 októberében a spanyol kormány közzétett egy tervet *Helyreállítás, átalakítás és rugalmas alkalmazkodás. „Spanyolország képes rá” (Recovery, Transformation and Resilience Plan. Espana puede)*³ címmel. Ez az állami program arra irányul, hogy legyőzzük azt a

társadalmi és gazdasági válságot, amelyet a Covid19-pandémia okozott, és a 2020-as évtizedben megvalósítsuk az inkluzív fejlesztést és a fenntarthatóságot. Spanyolországban a digitális átállást a helyreállítás egyik legfontosabb elemének tekintik, és az irányelvek egyikét a „digitális Spanyolország” megvalósításának szentelik.

Ez az átalakulás a programban szereplő másik három irányelvvel is szorosan összekapcsolódik, amelyek a következők:

- „Zöld Spanyolország”,
- „A nemek egyenjogúsága Spanyolországban” és
- „Összefogás és inklúzió Spanyolországban”.

A digitális készségekről szólva a terv a strukturális átalakítás megvalósítására tíz pontból álló koncepciót javasol, melyek közül legalább három érinti a könyvtári munkát:

- „Oktatás és tudás, továbbképzés és készségfejlesztés”. Ebben szerepelnek a most jóváhagyott Országos digitális készségfejlesztési terv intézkedései.
- Program a városi és vidéki elnéptelenedés leküzdésére, valamint
- a közigazgatás modernizálása.

A fenti irányelvek közül több harmonizál az ENSZ *Agenda 2030* dokumentumában (melynek címe: *Világunk átalakítása*) foglalt fenntartható fejlődési célokkal (Sustainable Development Goals – SDGs). A polgárok digitális kompetenciáival kapcsolatos kérdések – az irányelvekhez kapcsolódóan – egy 2020-as dokumentumban is szerepelnek. A spanyol kormány 2020. évi *Digitális Spanyolország Terv 2025 (España Digital Plan)*⁴ programja azt hangsúlyozza, hogy „meg kell szüntetni a társadalmi egyenlőtlenséget abból adódó új problémáit, hogy vannak, akik az internethez nem férnek hozzá, illetve nem tudják használni”. Ugyanis „a digitális hozzáférés és a hálózat használatának hiánya egyre inkább olyan tényezővé válik, amely társadalmi kirekesztéshez vezet, és különösen érinti a legsérülékenyebb csoportokat”. Ezért a *Digitális Spanyolország Terv 2025* intézkedései között szerepel az *Országos Digitális Kompetenciafejlesztési Terv*, amely azt az általános célt tartalmazza, hogy:

- „...[f]fejlesszék a polgárok alapvető digitális készségeit, és megszüntessék a szakadékot az egyes csoportok között.
- Hogy a polgárok teljes életet élhessenek a digitális korszakban:
 - tudjanak kommunikálni, tanulni, vásárolni, különböző tranzakciókat lebonyolítani, interakci-

óba lépni a közigazgatással, különös tekintettel azokra a csoportokra, amelyek számára nehézséget jelent e készségek elsajátítása (ilyenek többek között az idősek, a nyugdíjasok, az alacsony jövedelműek, a nem városi területeken élők).

- *Az az ambíciózus cél, hogy 15 millió ember szerezz meg az alapvető készségeket képzés útján.”*

Lehetőségek a könyvtárak számára

A könyvtárosok stratégiájának – tehát a mi stratégiánknak – figyelembe kell vennie a digitális készségek kérdéskörét, mert *abból a feltételezésből kell kiindulnunk, hogy adatkultúra nélkül nem létezik hasznos infrastruktúra.*

Az írásom elején említett második csoportnak nyújtott szolgáltatások során könyvtárosként voltaképpen arra összpontosítunk, hogy létrejöhessen a nyílt tudomány és az adatszakemberek következő generációja. A felsőoktatási könyvtáraknak együttműködések keretében kell fejleszteniük az adatokkal és a nyílt tudománnyal kapcsolatos digitális készségeket. Ez azt jelenti, hogy e feladat ellátása érdekében biztonságosan, hosszú távon működő tudásközpontokat kell létrehozniuk, és befolyást kell gyakorolniuk az erre a területre vonatkozó nemzeti politikákra.

Ezt a jövőképet elfogadva, kiindulási alapként megállapíthatjuk, hogy a nyílt tudomány és az adathasználat terén még kevés tapasztalattal rendelkezünk, ezért természetesen szembe kell néznünk számos kihívással (például a szellemi tulajdon, adatmenedzsment etikai kérdéseivel, és az adatmenedzsment-ismeretek aggasztó hiányával). Ez a gyengeség rámutat arra, hogy még nincsenek világosan meghatározva azok a szakmai profilok, amelyek segíthetik e cél elérését, és egy átfogó, országos terv híján szétforgácsolódnak a képzési erőforrások is. Úgy véljük, a nyílt tudomány új generációs szakembereinek képzése során a csoportmunka jobb eredményekkel kecsegtet, mint az egyes tagok egyéni teljesítményének összessége. A kutatási központok számára szolgáltató felsőoktatási könyvtáraknak sokrétű képet kell kialakítaniuk az ott dolgozók munkaköreiről és képzési igényeiről; ezeket négy tevékenységi területre nézve kell megfogalmazniuk:

- Szoftverfejlesztés;
 - Adatismeret;
 - Kutatás (az egyes tudományterületeken);
- és (engedjék meg, hogy itt negyedikként megismételjem):

- A nagyközönség támogatása a számukra lényeges állampolgári információk megértésében.

Nézetem szerint szükség van egy olyan, leíró jellel-gű profiljegyzékre, amely példákat tartalmaz a te-endőt igénylő különböző szituációkra vonatkozóan, és amely ismerteti a szükséges készségeket is. Sze-repelhetnek a jegyzékben a kutatók, az információ-közvetítők, az adatkönyvtárosok, adatmenedzserek, a kutatási szoftvermérnökök, az infrastruktúratámogató szakemberek, az információszolgáltatás különböző területein működő oktatók, az adatkurátorok, adat-asszisztensek és a könyvtárosok, a politikai szerep-lők és a polgárok.

Az egyik fontos profil az adatkönyvtárosé, aki az ada-tok előkészítésének és feldolgozásának szakembere (tevékenységébe beletartozik a kiválasztás, a tárolás, a megőrzés, a kereshetőség biztosítása és a fenntartás egyéb kérdései, valamint a terjesztés).

A kutatásiadat-kezelés szakértői pedig, úgy vélem, az adatok leírása, archiválása és terjesztése munka-folyamatainak eredményeit erőforrásként kell, hogy felhasználják a kutatók támogatására.

A megkívánt kompetenciák:

- az információs szolgáltatások használatának ké-pessége az adatok feltöltése és megőrzése céljából,
- az infrastruktúra-fejlesztéshez való hozzájárulás képessége,
- az információ értékelésének és az álhírek kizárá-sának képessége,
- a tanácsadás képessége a kutatók és hallgatók szá-mára a kutatási adatok kezelésére vonatkozóan – beleértve azok felderítését és a meglévő adathal-mazok újbóli felhasználását.

A digitális készségek fejlesztésére irányuló európai együttműködés a kompetencia-központok kialakítá-sával kezdődik – ezek az említett készségek megszer-zésének átfogó képzési csomópontjai. A regionális szintű szervezetnek arra kell összpontosítania, hogy egy közös, biztonságos és tartós ökoszisztémát hoz-zon létre, amely tanulási központként működik. Az egyes könyvtártípusoknak szóló ajánlások formá-tumát szabályozni kell, és a fenntartóknak anyagi eszközöket kell szánniuk arra, hogy létrehozzák a szükséges repozitóriumokat, egyetemeket és kuta-tási központokat.

Spanyolországban vannak jó példák az együttműkö-désre, például a Tudományos Kutatási Tanács (Con-sejo Superior de Investigaciones Científicas)⁵ és a Valenciái Műszaki Egyetem (Universitat Politècnica de València)⁶ között, amely kitűnően integrálta a

megkívánt készségeket továbbképzési és közösség-fejlesztési programjaiba, például az oktatók esetében.

Összefoglaló megjegyzések

A könyvtárak jövője attól függ, mennyire képesek megérteni, átgondolni a fent vázolt körülményeket és kihívásokat, és munkájuk során arra összpontosítani, hogy az emberek *információs igényeit* kell szolgál-niuk. Sikeres jövő vár a könyvtári szolgáltatásokra, ha a könyvtárak aktívan kiveszik részüket a globális kihívásokkal foglalkozó vízió teljesítéséből, és kül-detésük, munkájuk fókuszába az emberiség fejlődé-se szempontjából fontos tevékenységeket helyezik.

Az érdekérvényesítés az információhoz való hozzá-férés területén kulcsfontosságú hozzájárulás ahhoz, hogy országos szinten megváltoztassuk a hálózati infrastruktúrával kapcsolatos irányelveket, hozzáiga-zítsuk őket a globális polgári élethez, és támogassuk a tudás létrehozását. Napjainkban minden eddiginél szélesebb kínálatot kell a könyvtáraknak kiépíteniük, újra és újra kiaknázva gyűjteményeiket és hagyomá-nyos szolgáltatásaikat. A fenntartható fejlődéshez való hozzájárulás érdekében egyre fontosabb, hogy a könyvtárak legyenek elkötelezettek a közösség információs igényei iránt, biztosítsanak a digitális készségekkel kapcsolatos képzést és vitafórumokat, terjesszék a kritikus gondolkodást és viselkedést. Ezenfelül szoros együttműködésre van szükség a kutatókkal annak érdekében, hogy közösen építsék a tudás bázisait.

Véleményem szerint a nehézségek túlélésére a könyv-tári területen csak egy út kínálkozik: annak megér-tése, megértése, hogy a könyvtárak finanszírozá-sa, a működésükre fordított összeg társadalmi célú befektetés, közvetlenül hatással van a társadalomra, a társadalom fejlődését szolgálja. Így érhetjük el vi-lágszerte, hogy a könyvtárak teljesítményét elismer-jék. A befektetés megtérülését gazdasági módszerrel (ROI – Return on Investment – befektetésarányos megtérülés) kell láttatnunk.

Az írásomban kifejtett értelmezés szerint a könyv-tárak fő célja választ adni az információhoz való hozzáférés iránti társadalmi szükségletre – és erre komoly igény van. Ez lehetőség a könyvtárak nagy-szerű, hosszú távú jövőjének biztosítására – ha mi, könyvtárosok, készek vagyunk arra, hogy a könyvtári szolgáltatásokat a társadalom iránti elkötelezettség ernyője alatt nyújtsuk.

Irodalmi hivatkozások

(A források megtekintésének dátuma a szerkesztés során történt ellenőrzés időpontja.)

1. Az EBIBLIO honlapja [online]. Ministerio de Cultura y Deporte – Gobierno de España. Hozzáférhető: <https://madrid.ebiblio.es/>; <https://www.culturaydeporte.gob.es/cultura/areas/bibliotecas/mc/eBiblio/inicio.html> [Megtekintve: 2022.03.16.]
2. A Barcelona's Libraries Network honlapja [online]. [Barcelona]: Barcelona City Council. Hozzáférhető: <https://ajuntament.barcelona.cat/biblioteques/en> [Megtekintve: 2022.03.16.]
3. Recovery, Transformation and Resilience Plan: Espana puede [elektronikus dok.]. Madrid: Presidency of the Government of Spain, 2020. október. 55 p. Hozzáférhető: https://www.mineco.gob.es/stfls/mineco/comun/pdf/201015_des_recovery.pdf [Megtekintve: 2022.03.16.]
4. España Digital Plan [online]. Madrid: Gobierno de España. Ministerio de Asuntos Económicos y Transformación Digital. Hozzáférhető: https://portal.mineco.gob.es/ca-es/ministerio/estrategias/Paginas/00_Espana_Digital_2025.aspx [Megtekintve: 2022.03.16.]
5. A Consejo Superior de Investigaciones Científicas honlapja [online]. Cop. CSIC – Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Hozzáférhető: <https://www.csic.es/> [Megtekintve: 2022.03.16.]
6. Az Universitat Politècnica de València honlapja [online]. Valencia: Universitat Politècnica de València, cop. 2022. Hozzáférhető: <http://www.upv.es/en> [Megtekintve: 2022.03.16.]

(Beérkezett: 2021. szeptember 7.)

Átadták a felújított Klebelsberg-kastély könyvtárát

2022. március 26-án átadták a felújított Klebelsberg-kastély könyvtárát, amely többek között a nemzeti könyvtár és a Mikes Kelemen Program segítségével éledt újjá Klebelsberg Kuno kultuszminiszter egykori, gyönyörűen felújított kastélyában. A nemzeti könyvtár a Mikes Kelemen Programon keresztül eddig 346 könyv átadásával járult hozzá gróf Klebelsberg Kuno személyes könyvtárának helyreállításához. A könyveket részben a Mikes-program katalógusából, részben helyszíni szemle alapján választották ki a Polgári Művelődésért Alapítvány munkatársai. Többek között Jókai Mór, Herczeg Ferenc, Hóman Bálint, Prohászka Ottokár, Johann Wolfgang Goethe, Homérosz és Aiszkülosz nagyrészt 1932 előtt, még Klebelsberg Kuno életében megjelent, ma már nehezen fellelhető kiadásával gazdagodott ez az egyedülálló gyűjtemény. A Polgári Művelődésért Alapítvány és a Mikes Kelemen Program közti partnerség ezzel nem zárult le, a felek jelenleg is dolgoznak a könyvtár minél teljesebbé tételén.

(Forrás: <https://www.oszk.hu/hirek/atadtak-felujitott-klebelsberg-kastely-konyvtarat> 2022.03.28.)